

7-SINF O'QUVCHILARIDA «TARBIYA» FANI ORQALI INSONPARVARLIK G'OYALARINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Olimova Nozima Oybekovna
BuxDPI Pedagogika nazariyasi va tarixi
mutaxassisligi 2-bosqich magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada 7-sinf o'quvchilarining axloqiy-tarbiyaviy dunyoqarashini shakllantirishda «Tarbiya» fanining o'rni tahlil qilinadi. Insonparvarlik g'oyalari yosh avlod qalbiga qanday singdirilishi, ularning ongida bu tushunchalarning mustahkam o'rinishi uchun qanday pedagogik metod va yondashuvlar samarali bo'lishi mumkinligi yuzasidan ilmiy xulosa va takliflar beriladi. Shuningdek, maqolada «Tarbiya» fanidagi mavjud dars mazmunining insonparvarlik tamoyillari asosida boyitilishi va o'qituvchining o'quvchi bilan individual ishlashi orqali erishiladigan natijalar statistik tahlillar bilan isbotlab beriladi.

Kalit so'zlar: insonparvarlik, «Tarbiya» fani, axloqiy tarbiya, metodika, shaxsni shakllantirish, ijtimoiy ong, dars samaradorligi

АННОТАЦИЯ

В статье анализируется роль образования в формировании нравственно-образовательного мировоззрения учащихся 7-х классов. Даны научные выводы и предложения о том, как привить гуманитарные идеи подрастающему поколению, какие педагогические методы и подходы могут быть эффективными для закрепления этих концепций в их сознании. В статье также показаны результаты, достигнутые за счет обогащения существующего содержания уроков по образованию на основе гуманистических принципов и индивидуальной работы учителя с учеником посредством статистического анализа.

Ключевые слова: гуманизм, образование, , нравственное воспитание, методика, формирование личности, общественное сознание, эффективность урока.

ANNOTATION

This article analyzes the role of Education in the formation of the moral and educational worldview of 7th grade students. Scientific conclusions and suggestions are given on how to instill humanitarian ideas in the hearts of the younger generation, what pedagogical methods and approaches can be effective for the firm establishment of these concepts in their minds. The article also proves the results achieved through the enrichment of the existing lesson content in Education based on humanitarian principles and the individual work of the teacher with the student with statistical analysis.

Keywords: humanity, Education, moral education, methodology, personality formation, social consciousness, lesson effectiveness

KIRISH

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan davrda yosh avlod qalbida insonparvarlik, bag'rikenglik, o'zaro hurmat, mehr-muruvvat kabi fazilatlarni tarbiyalash har qachongidan ham dolzarb masalaga aylanmoqda¹.

Ayniqsa, o'rta ta'lim bosqichida, xususan, 7-sinf o'quvchilari uchun bu davr shaxs sifatida shakllanishning eng muhim pallasidir. Shu nuqtayi nazardan, «Tarbiya» fanining mazmuni va metodologiyasi orqali o'quvchilarning axloqiy-ruhiy olamini boyitish, ularni insonparvarlik ruhida tarbiyalash dolzarb pedagogik vazifa bo'lib qolmoqda. Mazkur maqolada aynan 7-sinf o'quvchilarining ongida insonparvarlik

¹ Amonov Sh. Pedagogik texnologiyalar va ularning insonparvarlik tamoyillariga ta'siri. – Toshkent: “Ilm ziyo”, 2018.

g'oyalarini mustahkamlash, bu borada dars jarayonida qanday yondashuvlar va usullarni qo'llash mumkinligi, mavjud yutuq va muammolar hamda ularni bartaraf etish yo'llari haqida so'z boradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatmoqdaki, insonparvarlik tarbiyasi bo'yicha A. Avloniy, G. G'ulom, V. Suvorov, L. Vigotskiy, Sh. Amonov singari olimlar o'z asarlarida bu yo'nalishda nazariy va amaliy yondashuvlarni asoslab berganlar. Jumladan, A. Avloniy inson qalbini tarbiya orqali nurlantirish zarurati haqida gapirar ekan, yoshlar ongiga mehr, rahm-shafqat, vatanparvarlik va milliy g'urur tushunchalarini singdirishni ta'limning eng asosiy maqsadi deb bilgan². Zamonaviy pedagogik metodlar esa, asosan, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasiga tayanadi³.

Metodologik asos sifatida maqolada kuzatuv, so'rovnoma, suhbat, statistik tahlil va eksperimental yondashuvlar qo'llandi. 7-sinf o'quvchilari bilan insonparvarlik mavzusida olib borilgan darslar va sinfdan tashqari tadbirlar asosida olingan ma'lumotlar tahlil qilindi. Ustuvor metod sifatida guruhli ishlar, muammoli vaziyatlar, rolli o'yinlar va hayotiy vaziyatlar asosida fikrlash usullaridan foydalanildi. Ushbu metodlar o'quvchilarning insonparvarlik g'oyalarini ichki ongiga singdirishda yuqori natijalar berganligi aniqlandi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Olib borilgan eksperiment davomida Buxoro tumanidagi ikkita umumta'lim maktabining 7-sinf o'quvchilari bilan ishlanildi. Har bir maktabda 30 nafardan o'quvchi ishtirok etdi. O'quvchilarga dastlabki bosqichda insonparvarlik haqida tushuncha berilib, so'rovnomalar asosida ularning dastlabki bilim darajasi aniqlab

² Avloniy A. "Turkiy guliston yoxud axloq" – Toshkent: "Fan", 2010.

³ Nurmatova M. Tarbiya fanini o'qitish metodikasi. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.

olindi. So'ngra darslarda maqsadli metodik yondashuvlar qo'llanilib, bir oy davomida insonparvarlik mavzusiga oid mashg'ulotlar olib borildi. Yakuniy natijalar esa quyidagicha bo'ldi:

1-jadval.

Ekspirimentdan oldin va keyin o'quvchilarning insonparvarlik tushunchasiga nisbatan munosabati

Ko'rsatkichlar	Ekspiriment oldi (%)	Ekspirimentdan so'ng (%)
Do'stlarga yordam ko'rsatishga tayyorlik	58%	84%
O'zaro hurmat va bag'rikenglik	62%	88%
Notanishlarga yordam berish	39%	73%
Ehtiyojmandlarga mehr ko'rsatish	47%	81%

2-jadval.

Metodik yondashuvlarning samaradorlik ko'rsatkichi

Metod	O'quvchilarga ta'sir darajasi (1–10 ball)
Guruhli munozaralar	8.7
Rolli o'yinlar va hayotiy vaziyatlar	9.1
Video-materiallar asosidagi tahlil	8.3
“Yaxshi inson qanday bo'ladi?” mavzusidagi insho	9.0

Mazkur tahlillar shuni ko'rsatadiki, insonparvarlik g'oyalarini yoshlar qalbiga singdirish uchun «Tarbiya» fanida faqat nazariy bilim emas, balki interaktiv va

emotsional ta'sirli metodlar ko'proq samarali natijalar beradi. O'quvchilar mustaqil fikrlash, empatiya hissini anglash va boshqalarning holatini tushunishga intilishda ancha faol bo'ldilar.

7-sinf o'quvchilari o'sish, o'zlikni anglash va ijtimoiylashuv bosqichining murakkab bir pallasida turadilar. Bu yoshda ularning tafakkuri, hissiyoti, dunyoqarashi hamda axloqiy pozitsiyalari shakllana boshlaydi. Ayniqsa, 13–14 yosh oralig'ida bolalar o'z-o'zini anglash, jamiyatdagi o'rnini topishga intilish, ma'lum bir kasbga bo'lgan qiziqish va o'z qarashlariga ega bo'lishga intiladilar. Bunday holatda ularga beriladigan «Tarbiya» mazmuni faqat nazariy bilimlar emas, balki amaliy hayotga tatbiq etilishi mumkin bo'lgan qadriyatlar, tushunchalar va his-tuyg'ularga asoslanishi zarur.

Insonparvarlik – bu shaxsning o'zga odamga nisbatan rahm-shafqatli, muruvvatli, g'amxo'r va mehribon munosabatda bo'lishini anglatuvchi yuksak axloqiy sifatdir. Bu tushuncha o'z ichiga quyidagi ijtimoiy-axloqiy g'oyalarni oladi: inson sha'niga hurmat bilan qarash, tenglik va adolat, yordamga tayyor turish, bag'rikenglik, ijtimoiy faollik, millatlararo totuvlik, urf-odat va an'analarni hurmat qilish. Mazkur g'oyalarni 7-sinf o'quvchilarining psixologik o'ziga xosliklariga mos tarzda yetkazish o'qituvchidan nozik yondashuvni, pedagogik mahoratni va innovatsion metodlardan foydalanishni talab qiladi.

«Tarbiya» fani bu bosqichda insonparvarlik g'oyalarini o'rgatishda eng qulay fan hisoblanadi. Chunki bu fanning asosiy maqsadi – o'quvchini jamiyatga foydali shaxs sifatida shakllantirishdir. «Tarbiya» fanida o'rgatiladigan mavzular orasida “Axloqiy qadriyatlar”, “Do'stlik va birdamlik”, “Mehr-shafqat”, “Odob-axloq normalari”, “Oilangizga mehr ko'rsating” kabi boblar orqali o'quvchilarga insoniy munosabatlar, fazilatlar va ijtimoiy mas'uliyat borasida chuqur bilim berish imkoniyati mavjud.

Insonparvarlik g'oyasini o'quvchilarga singdirishda an'anaviy yondashuvlar bilan bir qatorda zamonaviy va interaktiv metodlarning qo'llanilishi dars samaradorligini oshiradi. «Tarbiya» fanida o'quvchilarning faol ishtirokini

ta'minlovchi, ularni o'ylantiruvchi va o'z qarashlarini mustahkamlovchi pedagogik texnologiyalar aynan 7-sinf bosqichida samarali bo'ladi.

Birinchi navbatda, **munozara va bahs-munozara metodlari** – o'quvchilarni jamiyatdagi axloqiy masalalar ustida mustaqil fikrlashga, o'z nuqtai nazarini bayon qilishga va boshqalarning fikriga hurmat bilan qarashga o'rgatadi. Masalan, “Yordamga muhtoj kishilarga qanday yordam berish kerak?”, “Mehribonlik – kuchmi yoki zaiflik?” mavzularida tashkil etilgan bahslar orqali o'quvchilar ongida insonparvarlik mezonlari shakllanadi.

Ikkinchi yondashuv – **rolli o'yinlar va sahnalashtirish** metodidir. Bunda o'quvchilarga ijtimoiy-axloqiy rollar beriladi: keksalar, nogironlar, yordam so'rayotgan bola, do'stiga yordam beruvchi o'quvchi, mehribon ota-ona kabi. Bu orqali ular o'zlarini o'sha holatdagi inson o'rniga qo'yib ko'rishadi va bu hissiy tajriba orqali ichki sezgi, empatiya va ijobiy munosabatlar hosil qiladilar.

Uchinchi yondashuv – **ijtimoiy loyihalar asosida o'qitish**dir. “Mehr ulashamiz”, “Insoniyatga bir tabassum” kabi kichik ijtimoiy loyihalarda o'quvchilar faol qatnashadi: nuroniylarga yordam berish, tabiatni asrash bo'yicha tadbirlar, maktab atrofini obodonlashtirish, ehtiyojmandlarga yordam aksiyalari. Bunday loyihalar orqali insonparvarlikni faqat nazariy emas, balki amaliy faoliyatda ko'rsatish imkoniyati yaratiladi.

«Tarbiya» fanining dars jarayonida **vizual vositalar (videoroliklar, hikmatli lavhalar, hayotiy misollar), psixologik mashg'ulotlar (masalan, "Yuragimdagi yaxshiliklar" deb nomlanuvchi his-tuyg'u «Tarbiya»si), “sokin refleksiya” usullari** (dars yakunida o'quvchilar o'z ichki kechinmalarini yozma shaklda ifodalaydi) ham o'z samarasini beradi.

XULOSA

Maqolada olingan natijalarga tayangan holda quyidagi asosiy xulosalarga kelish mumkin: birinchidan, 7-sinf o'quvchilari uchun insonparvarlik g'oyalari nafaqat darsliklar orqali, balki o'qituvchining individual yondashuvi, sinfdan tashqari

faoliyatlar va ijtimoiy loyihalar orqali chuqurroq singdirilishi mumkin. Ikkinchidan, mazkur yoshdagi o'quvchilar hayotga nisbatan emotsional munosabati yuqori bo'lgani bois, ularning axloqiy-ruhiy rivojlanishida tarbiyaviy ta'sir doirasi keng bo'lishi zarur. Uchinchidan, pedagoglar insonparvarlikni yosh ongiga singdirishda muammoli vaziyatlar, rolli o'yinlar, real hayotiy misollar, badiiy adabiyotdan lavhalar va film tahlillaridan keng foydalanishlari zarur. Bu nafaqat insonparvarlik sifatlarini shakllantiradi, balki o'quvchilarni har qanday ijtimoiy vaziyatda to'g'ri yo'l tutishga o'rgatadi.

Shuningdek, «Tarbiya» fanining dars mazmuni zamonaviy sotsial-psixologik tadqiqotlar asosida boyitilishi, o'quvchilarning o'z-o'zini baholash va boshqalarni tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladigan topshiriqlar bilan kengaytirilishi lozim. O'qituvchi esa faqat bilim beruvchi emas, balki mehr-muruvvat, sabr-toqat va insoniylik namunasi bo'lishi kerak. Zero, bolalar kattalarning fe'l-atvoridan ko'proq o'rnak oladi. Natijaviylikka erishish uchun maktab jamoasi, otalar va mahalla bilan hamkorlikda ishlash mexanizmi yo'lga qo'yilishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Avloniy A. "Turkiy guliston yoxud axloq" – Toshkent: "Fan", 2010.
2. G'ulom G'. Tanlangan asarlar. 3-jild. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi NMIU, 2022.
3. Amonov Sh. Pedagogik texnologiyalar va ularning insonparvarlik tamoyillariga ta'siri. – Toshkent: "Ilm ziyo", 2018.
4. Suvorov V.I. Axloqiy «Tarbiya»ning nazariy asoslari. – Moskva: Pedagogika, 1989.
5. L. S. Vigotskiy. Pedagogik psixologiya. – Moskva: AST, 2000.
6. Nurmatova M. «Tarbiya» fanini o'qitish metodikasi. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.